

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЦСЄ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Олена
Лавріненко,
аспірант ДВНЗ
«Київський
національний
університет імені
Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

У статті розглянуто трактування процесу гармонізації відомими науковцями та яким чином висвітлюється даний процес в нормативно-правових актах ЄС. Автор приділяє значну увагу змінам (трансформації) валютного та банківського законодавства в країнах Центральної та Східної Європи. І як результат, виділяє три типи валютного регулювання в залежності від інтеграції, конвергенції та гармонізації країн до ЄС.

Враховуючи сучасні процеси трансформації, гармонізації та конвергенції в Європейському валютному союзі питання адаптації національного права є надзвичайно актуальною проблемою. На шляху до створення єдиного валютного союзу валютна гармонізація є одним із основних шляхів покращення взаємовідносин та правовідносин між країнами.

Для адаптації національних валютних систем країн ЦСЄ до норм ЄС використовували зовнішньоекономічні договори, директиви, нормативні акти, де висвітлювалися рекомендації, які необхідно запровадити на національному рівні. Проведена гармонізація в валютній сфері не тільки покращить взаємовідносини між учасниками співтовариства, а й наблизить країни ЦСЄ до введення євро на всій території ЄС. Таким чином, аналіз гармонізації валютного законодавства країн ЦСЄ стане надзвичайно корисним для майбутньої євроінтеграції України.

Під час написання представленої статті були досліджені теоретичні та практичні висловлювання таких відомих зарубіжних та вітчизняних фахівців як: Буторина О. В., Вожняк М. Г., Гальчинський А. С., Журавка Ф. О., Красавіна Л. Н., Лажнік В. Й., Лук'яненко Д. Г., Федонюк С. В., Чужиков В. І., та ін., з питань гармонізації законодавчої та нормативної бази, трансформації валютно-фінансових відносин країн ЦСЄ та валютного регулювання в контексті євроінтеграційного спрямування.

Проте слід зазначити, що, розглядаючи процес валютної гармонізації, вітчизняні та зарубіжні науковці висвітлюють його тільки в контексті економічних процесів. У статті розглядається саме правова основа до трансформації валютної системи країн ЦСЄ та врегулювання валютних процесів відповідно до стандартів ЄС.

Мета дослідження – розглянути поняття «гармонізація», трансформацію валютного законодавства в країнах Центральної та Східної Європи та виділити основні типи валютного регулювання в контексті євроінтеграції.

Взаємовідносини країн ЦСЄ з ЄС розпочалися ще з середини 90-х років ХХ століття після подання заявки на вступ в інтеграційне угруповання. Першими виявили бажання вступити до Європейського економічного та валютного союзу Угорщина та Польща в 1994 році, далі Словаччина, Румунія, Латвія, Естонія, Болгарія та Литва – в 1995 році і в 1996 році – Чехія та Словенія. Після чого в грудні 1997 року Європейською Радою було прийнято рішення про старт переговорів та необхідність встановлення відповідності національного законодавства країн-кандидатів з законодавством ЄС.

Уперше в законодавстві ЄС про гармонізацію національного права було зазначено ще з 1957 року в Римському договорі, в якому під гармонізацією розуміється комплекс заходів для поступового наближення економічної системи держав-членів до спільного ринку, за рахунок зміни національного

законодавства. Зближення економічної, валютної, фіскальної, правової, соціальної систем досягалося завдяки зниженню митних зборів та квот на експорт й імпорт, введенню спільних митних тарифів, ліквідації перешкод на вільний рух робочої сили, товарів, послуг та капіталу серед країн-членів, введенню спільної сільськогосподарської та транспортної політики.

Аналізуючи *acquire communautaire*¹, польський дослідник Міхал Габрієль Вожняк зазначає, що членство в ЄС, насамперед, означає економічну інтеграцію, пов'язану з обов'язком проведення правової системи, в результаті якої можливим стане прийняття відповідного законодавства Спільноти. Уніфікована система правових відносин держав – членів ЄС покликана гарантувати ефективно функціонування єдиного європейського ринку і реалізувати спільні цілі Спільноти. З огляду на це необхідною умовою є запровадження єдиного права спільнот, яке є обов'язковим для всіх держав-членів. Велике значення має також синхронізація окремих національних правових систем. Цей процес відбувається різними каналами і може мати безперервний або поступовий характер. З метою найменш безперешкодного перебігу він може здійснюватись через взаємне визнання, координацію, гармонізацію і субституцію, зазначаючи, що гармонізація є основним методом уніфікації законодавства ЄС [3, с. 456].

Вітчизняні дослідники Федонюк С. В. та Лажнік В. Й. є солідарними з польським економістом і гармонізацію використовують для пояснення таких явищ, як координація, зближення й уніфікації правових систем, зокрема в процесі вступу до ЄС. Суть координації полягає в ліквідації відмінностей між системами права без зміни суті права. Зближення права означає досягнення одноманітності результатів правових інституцій, які водночас зберігають конструкційні відмінності. Уніфікація ж передбачає установлення спільного права для всіх країн-членів [2, с. 301].

Цікавим є той факт, що в контексті зміни національного законодавства країн – учасниць Європейського союзу, Європейська комісія використовує термін «транспортування»², «імплементация» та «трансформація» замість «гармонізація». У своїй статті Арабей Єлизавета пояснює, що поняття «імплементация», тобто впровадження норм директив ЄС у правові системи держав – членів ЄС, вживається щодо директив (імплементация директиви – впровадження норм директиви в правову систему), а поняття «гармонізація» і «трансформація» вживаються щодо законодавств ЄС та держав його членів, оскільки зближення відбувається саме між відповідними законодавствами [7].

Враховуючи наведені вище визначення та трактування, в контексті даного дослідження необхідно виділити валютну гармонізацію – зближення національних валютних систем і методів валютної політики; координацію – узгодження цілей валютної політики, зокрема шляхом спільних консультацій; уніфікації – проведення єдиної валютної політики [10, с. 97].

Для вступу в ЄС нові члени в досить короткий термін на законодавчому рівні повинні були прийняти основоположні принципи організації фінансової системи. Серед основних вимог виділяють наступні:

- використання принципу «єдиного паспорту» європейських кредитних інститутів. Відповідно до цього принципу кредитній організації, що отримала ліцензію на здійснення банківських операцій в одній з країн ЄС, дозволяється здійснювати банківську діяльність у будь-якій країні інтеграційного блоку в найбільш сприятливій для неї формі. Для реалізації цього принципу декілька країн ЦСЄ були змушені забезпечити допуск філій іноземних банків на свій ринок, тоді як до вступу в ЄС ця форма здійснення банківської діяльності була заборонена;
- застосування Базельських стандартів банківської діяльності. Зокрема, це стосується вимог щодо достатності

¹ Перекладається на українську як «спільний доробок», тобто необхідна кількість раніше прийнятих в ЄС документів, яку треба імплементувати державі – кандидату на вступ. У наш час *acquire communautaire* налічує близько 80 000 сторінок машинописного тексту. (Прим. українських редакторів)

² *Transposition* (транспонування) - перенесення правових норм з нормативно-правового акта, що має більшу юридичну силу, в нормативно-правовий акт, що має меншу юридичну силу.

капіталу, регулювання закордонних відділень банків і банків-нерезидентів і т. д;

- прийняття або внесення змін до існуючого законодавства відповідно до прийнятих директив ЄС, зокрема: директиви з інститутів електронних грошей, зі схем гарантування депозитів, з реорганізації та ліквідації кредитних інститутів, директива про пересування капіталу та інші.

У цілому до моменту вступу в п'яти країнах ЦСЄ була проведена гармонізація валютного та банківського законодавства (табл. 1). Так, були скасовані всі обмеження на рух європейського капіталу в банківських системах ЦСЄ, зокрема, зняті всі обмеження щодо заснування філій, був введений принцип «єдиного паспорту». Таким чином, основними нормативно-правовими документами, що регулюють валютно-фінансові відносини країн ЦСЄ в рамках ЄС є такі: Договір про заснування європейського співтовариства (розділ III та VII), Регламент Європейського Парламенту та Ради Міністрів від 26 жовтня 2005 р. «Про контроль готівкових коштів, що ввозяться або вивозяться зі Співтовариства», Директива Європейського Парламенту та Ради Міністрів

2005/60 від 29 жовтня 2005 р. «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму», Директива про діяльність кредитних установ 2000 р. тощо.

Як головний орган контролю за процесом гармонізації національного законодавства – Європейська комісія (ЄК) регулярно видає звіти про транспортування національного законодавства всіх учасників, у тому числі країн ЦСЄ. За даними останнього звіту, спостерігається недостатність трансформації, спрямованої на зближення фінансової системи країн-учасниць, середній показник якого становить 0,9% (граничне значення показника трансформації 1%, встановлене урядами країн). Серед країн ЦСЄ найкращих показників досягнули: Словаччина – 0,3, Словенія – 0,5, Литва – 0,5, Латвія – 0,5%. Для порівняння: в Естонії – 0,9, в Румунії та Угорщині – 0,7%, що свідчить про пасивність у прийнятті основних правових норм ЄС.

Незважаючи на довгий процес консолідації зусиль щодо гармонізації фінансового законодавства, валютна гармонізація в країнах ЦСЄ ще не завершена. Для остаточного налагодження

Таблиця 1

**Врегулювання законодавчої бази
в сфері банківської діяльності країн-кандидатів**

	Чехія	Естонія	Угорщина	Литва	Латвія	Польща	Словенія	Словаччина
Директива з електронних грошей	*	*	*	*		*		*
Директива зі схем гарантування депозитів		T		T	T	*	T	*
Кооперативні кредитні інститути			T			*		
Консолідація рахунків забезпечувальних та кредитних інститутів							*	
Вимоги по достатності капіталу	*					*		
Процедура банкрутства		*				*		
Консолідація рахунків дочірніх компаній і філіалів / єдиний паспорт			*			*		

T – гармонізація проведена до кінця 2007 р.

* - в цілому гармонізація уже відбулася, однак необхідно вирішити ще ряд питань.

Пусті клітинки – в зазначеній доповіді ці питання не розглядаються.

Джерело: Comprehensive monitoring report on preparations for membership. 2003; Banking Structures in the New EU Member State // ECB. 2005. January.

валютно-фінансових зв'язків з ЄС країни ЦСЄ повинні запровадити євро в якості національної валюти.

Зі вступом до ЄС Центральні банки країн ЦСЄ приєдналися до Європейської Системи Центральних Банків (ЄСЦБ), до якої входять ЄЦБ і всі національні банки країн – членів ЄС. Тобто Національні Банки ЦСЄ стали членами Генеральної ради ЄЦБ, комітетів і робочих груп ЄСЦБ. Але враховуючи, що сім країн ЦСЄ (Польща, Чехія, Угорщина, Литва, Латвія, Болгарія, Румунія) є країнами з обмеженнями на ведення євро, вони не беруть участі у вирішенні питань, пов'язаних з валютною політикою Європейського валютного союзу (ЄВС).

Таким чином, необхідно зазначити про відмінності у валютному регулюванні на різних рівнях інтеграції, конвергенції та гармонізації ЄС. Можна виділити три типи валютного регулювання в рамках ЄВС:

- валютна політика в рамках ЄВС (входять 17 країн єврозони). Тобто учасники ЄВС прагнуть до більшої гармонізації між учасниками союзу;

- координація валютної політики в рамках ЄС (10 країн, з них 7 країн ЦСЄ). Валютна політика даних країн спрямована на конвергенцію, тобто зближення з іншими учасниками угруповання;

- рекомендації щодо ведення валютної політики для країн, що не входять до ЄС (в дану категорію відносяться країни, які виявили бажання приєднатися до ЄС: Туреччина, Україна, Хорватія та ін.). На даному етапі країни прагнуть до інтеграції, тобто до об'єднання.

Згідно з Маастрихтським договором, формальні рішення стосовно режиму валютного курсу євро може ухвалювати Рада міністрів ЄС. Таке рішення було прийнято на користь режиму вільного плавання, тобто формування валютного курсу євро відповідно до співвідношення попиту і пропозиції на світових валютних ринках.

Водночас Рада міністрів ЄС залишила за собою право загальної орієнтації поточної валютної політики відносно третіх країн, якщо при цьому не порушується першочергова мета ЄЦБ щодо підтримання стабільності цін. У червні 1997 р. Рада ЄС доповнила це положен-

ня, наголосивши на тому, що проведення валютних інтервенцій на підтримання курсу євро на світових ринках можливе лише за надзвичайних обставин, за наявності загрози значних курсових коливань.

Для інших країн ЄС, які не входять до валютного союзу, діє модифікований варіант механізму валютних курсів Європейської валютної системи, так званий ERM 2. У межах ERM 2 ці країни здійснюють прив'язку курсів своїх валют до євро з урахуванням діапазону коливань $\pm 15\%$ (de-facto-floating), успадкованого від старого варіанта Європейської валютної системи. Якщо валюти цих країн виходять за межі діапазону, їхні центральні банки та ЄЦБ зобов'язані вжити захисних заходів, але за умови, що при цьому не порушується мета цінової стабільності [5, с.31].

Основним результатом налагодження та гармонізації законодавства в валютній та банківській сферах проявилось у збільшенні притоку інвестицій в країни ЦСЄ. Ще починаючи з 90-их років ХХ століття така ситуація спостерігалася в Угорщині, Чехії та Польщі.

У березні 1994 року іноземним інвесторам був відкритий більш ширший доступ до ринку капіталів Угорщини. Інвесторам дозволялося купувати внутрішні державні облигації як на первинному, так і на вторинному ринку за попередньої згоди Національного банку. В січні 1996 року вимогу (про згоду) було знято для цінних паперів зі строком погашення більше одного року та для угорських компаній, які здійснювали запозичення закордоном зі строком погашення більше одного року.

Так, наприклад, у Чехії операції з капіталом, значною мірою лібералізували Валютним законом від 1995 року, за яким зберігалися обмеження на відплив капіталу з країни. У Польщі масштабні заходи по лібералізації валютного режиму були зроблені в 1996 р. Зокрема, іноземним компаніям надавалася можливість купувати акції, випущені в обіг для нерезидентів, а польським компаніям — отримання кредитів за кордоном на термін більше одного року.

Як і багато років тому, інтеграція країн ЦСЄ в єдиний фінансовий ринок ЄС йде по шляху відкриття кордонів іноземному капіталу, який на

нинішній день займає значні позиції на ринку (див. рис. 1).

На 2009 рік загальні активи банків країн Центральної Європи³ були на рівні 101% від ВВП, Південно-Східної Європи⁴ - майже 87,6%, тоді як у євросоні цей показник досяг 265,5%. Необхідно також відзначити, що у порівнянні з 2000 роком в 2009 році частка іноземних банків в структурі банківської системи країн ЦСЄ збільшилася (крім Польщі) (рис. 2). В країнах pre-ins (Польща, Угорщина, Чехія) спостерігається помірне збільшення іноземних банків, а в країнах ins (Словаччина, Словенія) частка іноземних банків в структурі банківської системи країн збільшилася удвічі. Отже, необхідно відмітити, що інтеграції країн ЦСЄ до ЄВС відкриває ще більші можливості на рух капіталу і залучення прямих іноземних інвестицій в країни.

ВИСНОВОК

На шляху до ЄС країни ЦСЄ подолали значний та тернистий шлях. Деякі країни впоралися краще, деякі гірше, але не можна применшувати досягнення, пов'язані з якістю управління, модернізацією фінансової системи, налагодженням зв'язків та адаптацією законодавства. Трансформація валютного законодавства передбачала впровадження норм, законів та внесення поправок в національне валютне законодавство країн ЦСЄ. Для гармонізації валютного законодавства у відповідності до стандартів ЄС країнам ЦСЄ необхідно було провести ряд значних реформ по лібералізації:

- руху валютних коштів;
- взаємовідносин між учасниками

на національному та міжнародному фінансових ринках;

- регулювання валютних відносин з боку держави.

Основними шляхами для досягнення даних напрямів стали такі: створення сприятливих умов для притоку іноземних інвестицій, удосконалення міждержавних розрахунків, вільний доступ іноземних інвесторів (національних) на національні (міжнародні) валютні та фінансові ринки, зменшення тиску та втручання органів державного регулювання і контролю за ситуацією на валютному ринку (введення валютних обмежень тільки в разі значної валютної нестабільності) тощо.

Звичайно, процес гармонізації валютного законодавства в ЦСЄ ще не-

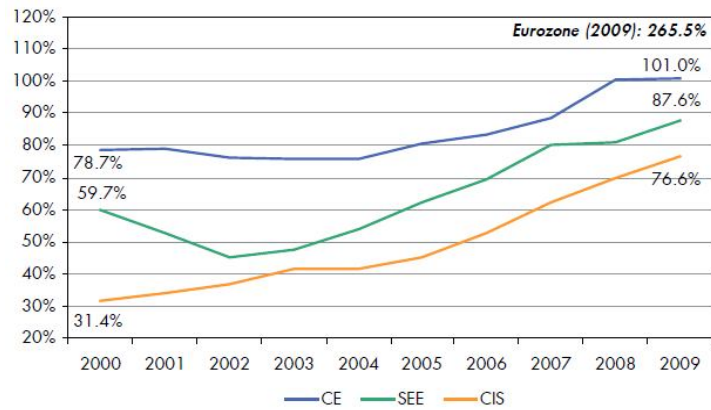

Рис. 1. Активи банків країн ЦСЄ
Джерело: CEE Banking sector Report. RZB. 2010. September. P.10.

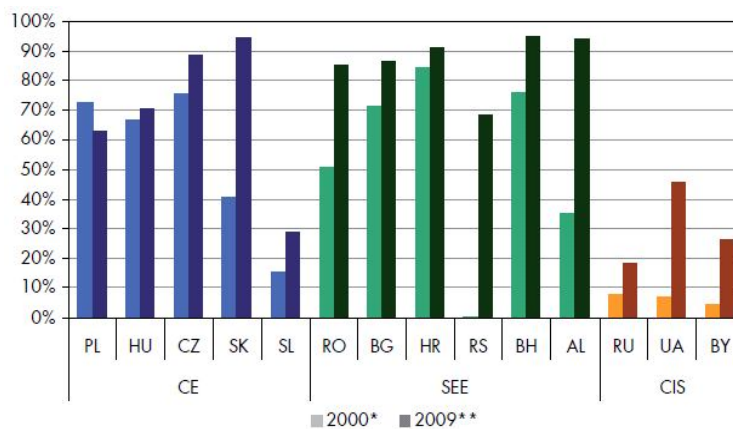

Рис. 2. Частка іноземних банків в банківській системі країн ЦСЄ
Джерело: CEE Banking sector Report. RZB. 2010. September. P.10.

³ В даному випадку до країн Центральної Європи відносяться: Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина та Словенія

⁴ До країн Південно-Східної Європи: Румунія, Болгарія, Хорватія, Сербія, Боснія та Герцеговина, Албанія

завершений і потребує значних зусиль з реконструкції та трансформації національних валютних систем. Здебільшого це стосується вступу до ЄВС та введення євро на всій території ЦСЄ. На сьогодні тільки три країни ЦСЄ приєдналися до зони євро, а саме Словенія – 1 січня 2007 року, Словаччина – 1 січня 2009 року та Естонія – 1 січня 2011 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Взаимодействие финансовых систем стран СНГ / Отв. ред. М. О. Головин. СПб.: Алетейя, 2010. – 224 с.

2. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [С. В. Федонюк та ін.]; за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-е, переробл. й доповн. - Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 760 с.

3. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія / [Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Г. Вожняк та ін.]; за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужинова, М. Г. Вожняка. – К.: КНЕУ, 2010. – 719, [1] с.

4. Международные валютно-кредитные отношения / [Л. Н. Красавина, Т. И. Алибегов, С. А. Былиняк, Т. Д. Валовая, В. Ю. Катасонов и др.]; под ред. Красавиной. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Финансы и Статистика, 2001. – 608с.

5. Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 8 /В.І. Міщенко, А.В Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Ващенко, Н.В. Грищук та інші – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2007. – 266 с.

6. Римський договір (1957 р.) режим доступу: <http://ec.europa.eu>

7. *Арабей Елизавета*. Внутренний рынок: гармонизация. Режим доступа: <http://eulaw.ru/content/vnutrenniy-rynok-garmonizaciya>

8. Comprehensive monitoring report on preparations for membership. 2003; Banking Structures in the New EU Member State // ECB. 2005. January. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/bankingstructuresnewmemberstatesen.pdf>

9. CEE Banking sector Report. RZB. 2010. September.

http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score21_en.pdf

10. Hungary: Economic Policies for Sustainable Growth // IMF Occasional Paper 159. IMF, Washington DC. 1998. February. P.94-95. www.imf.org